

Szerte Európában általánosan ismert és elterjedt volt az a hagyomány, hogy a téli napforduló táján (karácsonykor vagy újévkor) a gazdákat felkeresték a fiatalok csoportjai és a következő évre jó egészséget, boldogságot, bőséget, termékenységet kívántak. Ennek magyar változata a regölés, mely Dunántúlon és Erdélyben a Homoród vidékén fordult elő, valamint a hejgetés, mely egészen napjainkig Moldvában, a csángóknál, legkeletibb magyar nyelvű népcsoportunk élő folklórájában maradt fenn.

Gyimesközéplokon, Barackos patakában élő csángóknál olyan népszokásra bukkantunk, mely hasonló a dunántúli és a Homoród menti regöléshez, valamint a moldvai hejgetéshez. Gyimesekben a szokást *harsogtatásnak* nevezik és 12-18 éves fiúk vesznek részt benne.

A barackosi harsogtatást 1986 december 31-én sikerült a helyszínen is megfigyelnem. A szokásban résztvevő fiúk Gábor Domokos házában gyülekeztek. Mindegyik legény ünneplő ruhába öltözött. Már hetekkel azelőtt elosztották a szerepet. Gábor Domokos vállalta el a *versmondó* szerepkörét. Kezébe egy nagy csengettyűt vett. Két barátja ostort hozott, s a negyedik pedig az úgynevezett *bőgőt* ragadta meg. Ezt egy fadézsából készítették, melynek száját feszesen lekötötték vékony báránybőrrel. Ennek közepén át a fadézs fenekéből egy vékonyabb köteg lószórt vezettek ki, melyet a faedény aljához rögzítettek. A fiúk fekete báránybőr kucsmát viseltek, kettőn pedig kifordított bundás kabátot figyelhettem meg. Mindnyájan álarc nélkül indultak útnak Szilveszter estéjén rögtön sötétedés után. Éjfélig rendre meglátogatták a szomszédokat, rokonokat és elsősorban a leányos házakat. A portákat csendben közelítették meg, s mikor a ház elé értek, a *versmondó* legény bekopogott az ajtón:

“— Jó estét, jó estét, kedves gazdum! Béeresztenek-e?”

Ha a házigazda erre igennel válaszolt, akkor a csoport vezetője az ajtó előtt elkezdte jó hangosan mondani a köszöntővers szövegét. Mikor a refrént kiáltotta, akkor megrázta a csengettyűjét, s a többiek ostorukkal nagyokat *pattantottak*. A negyedik legény megnedvesítette kezét s ritmikusan huzogatni kezdte a lába között megszorított bőgőből kilátszó lószórt. Az erre dörmögő hangot adott, s úgy kísért a többieket. Ez a zajkeltés minden versszak végén megismétlődött.

1.

Ha béeresztenek, bécsiszegünk, bécsoszogunk,
Nyírkakéreg a bocskorunk,
Hajdinaszál a nadrágunk,
Mi Szent István szolgálai vagyunk,
Kinek füle s a lába lefagyott.
Messzi földről jöttünk,
Nagyon megéhezünk.
Hajrá, gyerekek!

2.

Azt mindenki tudja,
Hogy eljött a szép Szilveszter este.
Ez olyan mint piros kendőn a petty,
S az öröm rajta fekete.
Hajrá, gyerekek!

3.

Mi nem innét vagyunk,
Hanem onnét vagyunk,
Hol a málé akkoraszemű mint egy dió.
Száz legény őrzi bottal,
Hogy a hangya el ne hordja,
Hajrá, gyerekek!

4.

Adjon az Uristen ennek a gazdának
Száz terű szénát, száz terű szalmát,
A gazdasszonynak tejet, vaját eleget,
Hogy süthessen kürtöt és kalácsot eleget.
Hajrá, gyerekek!

5.

Adjon az Uristen ennek a gazdának
Egy hold földet, de jó földet,
Hogy teremjen meg rajta száz kereszt gabona,
S vigye el a malomba.
Mikor a molnárné meglátja,

Kontyát a földhöz vágja.
Hajrá, gyerekek!

6.

Adjon az Uristen ennek a gazdának
Két nagy szarvú ökröt,
Arany a lábik, ezüst a farkik,
Színarany a szarvik,
Egy rozsdás külű szől rajtik,
Ráadásul csengő-pengő szekeret,
Egy hosszú aranyostort és nyelet.
Hajrá, gyerekek!

7.

Adjon az Uristen ennek a gazdának
Egy nagy sertést,
Melynek füle telefont kaláccsal,
A farka telefont pereccel,
Annak fele legyen a miénk,
Ha nem is fele, de egy kicsi belőle.
Hajrá, gyerekek!

8.

Mi nem innét vagyunk,
Ha nem onnét vagyunk,
Ahol a tetűt s a bolhát rézpatkóba verik,
Hogy a fejbe s a sulyba ne sikodjék.
Hajrá, gyerekek!

9.

Mondanék még valamit, még mondanék,
De félek, hogy a magik házánál nagyon megesteledünk.
Mi nem innen vagyunk,
Hanem onnan vagyunk,
Hogy még két hegyen kellene átalmenjünk,
Félünk, hogy lefagy a fülünk és a lábunk,
Megfagyott egy cipőért és egy karikóért az orrunk,
Ezzel boldog új évet kívánunk.

Hajrá, gyerekek!

10.

Ebben az új évben minden jót kívánok,
Ahová csak léptek, nyiljanak virágok.
Még a hó felett is virág nyiladozzon,
S dalos madár zengjen minden rózsabokron.
Minden szép, minden jó, minden legyen bőven,
Szálljon áldás rátok ez új esztendőben.
Hajrá, gyerekek!

11.

Naskalaton nőtt egy bogáncskóró,
Azt hallottam Ambrus Péterből sem lesz szolgabíró,
Csak egy nagy pipaszűrő,
Feleségéből egy nagy szénaszóró.
Hajrá, gyerekek!

12.

Hallom a gazdasszony sűrű mosolygását,
Zörgeti-pörgeti az aranyláda kulcsát.
Ha talán pénzt akkar adni,
Meg fogjuk köszönni,
De ha bár száz lejt nem fog adni,
El sem fogjuk venni.
Hajrá, gyerekek!

13.

Mi most már elmenyünk,
Mást szállást keresünk,
De azért kívánunk szívünkéből
Egészséget, békességet,
Boldog újesztendőt.
Hajrá, gyerekek!

Miután a versmondó befejezte szövegét, s egyet jót harsongtattak, a háziak behívták a fiúkat és hellyel kínálták meg, majd a gazdasszony tésztával, pálinkával vendégelte meg őket. Egy családnál sem ülnek sokáig, mivel éjfélig, esetleg ezután egy óráig járhatnak harsongatni.

A barackosi fiatalok kéziratos füzetekből másolják le a harsogtatás szövegét, amit a kisebbek a nagyobb legényektől kérnek el.

A harsogtatás szövege bekérező motívummal indul. Utána következik a harsogtatók ruházatának leírása és megnevezése. Megjelölik a szokás időpontját, Szilveszter estéjén. Majd költői túlzásokkal, kívánnak a felköszöntött háziaknak dió nagyságú málészemeket, rengeteg szalmát, tejet, vaját, kürtőskalácsot, nagy darab szántóterületet, gazdag gabonatermést, aranyló ökröket, csodás szekeret, sertést stb. Majd utalnak arra a területre, ahonnan érkeztek, s boldog újesztendőt kívánnak. "Összeéneklik" a házileányt kedvesével. A 10. versszakban húsvéti locsoló- és emlékversek derűs fordulataival kívánnak áldást a meglátogatott házigazdának. Majd felhívják a felköszöntöttek figyelmét a vendéglátásra és az ajándékozásra.

A hátról-házra járó harsogtatás célja ma elsősorban az adománykérés. A bemutatott szövegek jókívánságai a modern embernek legtöbbször csak üres szókapcsolatok, de a régiségben, s hagyományörző vidékeinken varázserejű értéket hordozhattak. Kivételes időpontban, a téli napforduló táján, egy új naptári év kezdetén került sor elmondásukra. Éppen ezért hittek az ilyenkor kimondott szövegek erejében. A gyimesi harsogtatás szövege funkciójában közel áll nyelvtérültünk különböző pontjain fennmaradt hasonló célzatú verses, énekes alkotásokhoz. Jó egészséget, boldogságot, bőséget, termékenységet, szerencsét biztosítottak azoknak a gazdáknak, akiket felkerestek és felköszöntöttek.

A bemutatott változatot átnézve rögtön felfigyelhetünk olyan motívumokra, amelyek csak a folklórterületünk legnyugatibb dunántúli pontjain maradtak fenn. A gyimesi harsogtatás szövegében leírt csiszegő-csoszogó, nyírfakéreg bocskorú, hajdinaszál nadrágú regösök megszólalásig hasonlítanak a zalai regösökhöz:

Ha beeresztenek,
becsiszegünk, csoszogunk,
nyírfakéreg bocskorunk,
hajdinaszál nadrágunk.¹

A barackosiak is Szent István szolgálainak nevezik magukat, hasonlóan a dunántúli regösénekekhez:

Nem vagyunk mi rablók,
Szent István szolgálai,
most jöttünk hideg kútról,
hideg mezejéről.
Elfagyott kinek keze,

kinek lába,
kinek füle, farka. ²

A gyimesi *versben* előforduló dió nagyságú málészem sem társatalan motívum, mert szorosan kapcsolódik azokhoz a *lehetetlenségi formulákhoz*, melyek egykor varázsszövegekben (pl. ráolvasás, ima), később népmesékben fordulnak elő. Ugyanakkor rávilágítanak a nép költői képzeletvilágának gazdagságára, s a népi gondolkodás menetére is utalnak, melynek természetes velejárója a valóság és a költészet síkváltása. ³

A barackosi szövegben előforduló utalás a nagy mennyiségű takarmányra, szénára meg szalmára (mely biztosítéka a bőséges tejnek, vajnak, kalácsnak), részleteiben megtalálható a zalai regösénekekben is:

tejet, vajat eleget,
hadd süssenek rétest
szegény regölöknek! ⁴

Nem társtalan a jó termő földekre, gabonára történő utalás sem:

Adjon az Uristen,
ennek a gazdának
egy hold földön
száz kereszt árpát,
egy hold földön
száz kereszt búzát,
ennek ezer mennyi száma. ⁵

Adjon az Uristen ennek a gazdának,
egy hód földet, száz kepe rozsot,
ezer mennyi köblét ... ⁶

Adjon az Uristen
ennek a gazdának
Egy hold földön
Száz kereszt rozsot,
egy hold földön
Száz kereszt búzát,
Egy hold földön
Száz kereszt árpát ... ⁷

Az ötödik versszak némiképp emlékeztet a moldvai hejgetés motívumaira is. Lujzikalagorban még napjainkban is élő szokás a hejgetés, melynek elsőrendű célja a gabona, a kenyér mágikus úton történő biztosítása az

újesztendőre. A hejgetők szövegeiben a búza élettörténetét mesélik el a mag elvetésétől, a kikelésen, aratáson, kicsépelésen, megőrlésen át a kenyér megsütéséig. A recitált szövegek általában arról szólnak, hogy a hejgető legények tizenkét ökrrel elmennek szántani, a barázdába tiszta búzát vetnek. Mikor megérett a búza, sarlókat készítettek, learatták, kévébe kötötték, asztagba rakták, majd lóval kicsépeltek. Aztán zsákba rakták, elszekereztek a malomba, s ott a molnár megőrlötte, s a szép arany lisztből a gazdasszony kalácsot süttött, mellyel megkínálja a hejgetőket.⁸

Az ökrre és a csengős-pengős szekérre történő hivatkozást megtaláljuk a dunántúli regösénekek motívumsorában is:

Adjon az Uristen
ennek a gazdának
négy szép ökröt
két kis bérest,
az eketartónak
arany ostor nyelet,
csöngős-pöngős szekeret,
abban vasas kereket.⁹

Az ökör előfordul a Homoród menti regösénekek szövegeiben is:

Hízott ökör a pajtában, de hó reme róma,
Farka botján egy korsó bor, de hó reme róma,
Annak fele regösöké, de hó reme róma,
Lába között köből komló, de hó reme róma,
A' maradjon a gazdának, de hó reme róma.¹⁰

Az *ökor* elmosódott formában megtalálható a moldvai szilveszteri hejgetésben is. Az ostor, harang, csengettyű, furulya és a dob mellett *bikának* nevezik az egyik eszközt, melynek elkészítése Lőrinc Györgyné Hodorog Luca (Klézse) szerint a következőképpen történik: "A bikát kártyából csánták. Kilikasztották a fenekit, s lószőrből, lófarokból tettek belé egy jó darabot, s azt áthúzták fejjel egy kilikasztott báránybőrön, amivel békötötték a kártya szádát. S tettek borcsot, cibret, s aval öntötték a keziket meg, s azt húzták, s ez a bika akkor mörrögött."¹¹

Az ökör mellett feldíszített disznót kívántak nem csak a barackosi, hanem a homoródremetei meg sármelléki gazdának is:

A pajtában hízott disznó, de hó reme róma,
Annak fele regösöké, de hó reme róma,
Hátán hosszan hat sing kolbász, de hó reme róma,
Annak fele regösöké, de hó reme róma.¹²

Adjon az Uristen
ennek a gazdának
két szép disznót
száz malacával,
egyik ólból kifusson,
a másikba befusson!
Hej, regő rajta!¹³

A gyimesi szövegek is homályosan és tréfás formában, de tartalmazzák az összerégölés motívumát. Példaképpen egy 1984. december 31-én lejegyzett szövegből idéznék:

Kőrösös ódalán kinyílt egy csengő kóró,
S azt hallottam Gábor Viktorból sem lesz királybíró,
Csak egy nagy széna szóró.
Hajrá, gyerekek!

Ennek párhuzamait megtaláljuk a dunántúli és a Homoród menti szövegekben is:

Emitt tudunk egy szép legényt,
kinek neve Jóska,
emitt tudunk egy szép leányt,
kinek neve Margit.
Isten meg ne mentse,
kebelibe ejtse,
összegöngyölgesse,
mint a cica farkát,
még annál is jobban,
mint a róka farkát,
még annál is jobban!
Ezt is megengedte
az a nagy Uristen.
Régi törvény, régi rejtem,
haj, regő rejtem!¹⁴

A dunántúli szövegekben eredeti formájában találhatjuk meg az *összerégölést*, vagyis párosító dalokhoz hasonlóan név szerint is felsorolták egymás mellett azokat a fiatalokat, akik megszerették egymást. Kölcsönös vonzalmukat a közösség előtt nyilvánosan is kimondták, s hittek abban, hogy ha nevüket egymás mellett felsorolják, *esszeéneklik*, akkor egész életükben egymásé lesznek. Ezzel szemben Homoródremetén az új házasokat régölték össze, s

ezáltal a lakodalom ráadásaként rituális formában is megerősítették kapcsolatukat:

Porka havak esedeznek, de hó reme róma,
nyulak, rókák játszadoznak, de hó reme róma,
Bényomoztuk a faluba, de hó reme róma,
Fóris Mózes udvarára, de hó reme róma,
Ottan látánk rakva házat, de hó reme róma,
abba látánk vetve ágyat, de hó rem róma,
Küjjel fekszik jámbor gazda, de hó reme róma,
belül fekszik gyenge hölgye, de hó reme róma,
közül fekszik párízis gyermek, de hó reme róma.¹⁵

A barackosi szövegünkben is konkrét utalást találunk az adománykérésre, de a vasi szövegekben is hasonló sztereotípiákra bukkanunk:

Csörgetik a bukszát,
pénzt akarnak adni,
egy forinton alul, el se foguk venni.¹⁶

Az udvarhelyszéki és a dunántúli változatokhoz hasonlóan a gyimesi szövegek is minden versszak végén jellegzetes refrént tartalmaznak. A barackosi *Hajrá, gyerekek!* összefügghet a dunántúli *Haj, regő rejtem* és a Homoród menti *de hó reme róma* szókapcsolattal, s elmosódott, átértékelődött formában őrizheti az egykori varázsigét, mely utalhatott egykor a régi magyar sámánok révülésére is. Ugyanakkor formai szempontból ugyanaz a funkciója: lezár egy kisebb gondolati egységet, s felhívja a többi harsogató figyelmét a zajkeltés megkezdésére és a versmondónak is lehetőséget biztosít a szöveg továbbfűzésére.

Jellegzetes tény az is, ami hiányzik a gyimesi szövegekből, s megtalálható a folklórterületünk többi vidékén. A barackosi szövegekben hiába keressük a *szarvas* motívumot, ami a dunántúli énekek legköltőibb egysége:

Ahol keletkezik egy ékes nagy út,
amellett keletkezik egy halastó állás.
Haj, regő rejtem, regő rejtem!

Azt is felfogá az apró sásocska,
arra is rászokik csodafiú szarvas.
Haj, regő rejtem, regő rejtem!

Noha kimenél, uram, Szent István király,
vadászni, madarászni, de ha nem találnál
sem vadat, sem madarat,
hanem csak találnál csodafiú szarvast.
Haj, regő rejtem, regő rejtem!

Ne siess, ne siess, uram Szent István király,
az én halálomra!
Én sem vagyok vadlövő vadad,
hanem én is vagyok az Atyaistentől hozzád követ.
Haj, regő rejtem, regő rejtem!

Homlokodon vagyon fölkelő féyes nap,
oldalamon vagyon árdeli szép hold,
jobb vesémen vannak az égi csillagok.
Haj, regő rejtem, regő rejtem!

Szarvam vagyon, ezer vagyon,
Szarvam hegyin vannak százezer sövények,
gyulaszlag, gyulaszlag, holtatlan alusznak,
Haj, regő rejtem, regő rejtem!¹⁷

Az asztrális motívumokat (pl. Nap, Hold, csillagok) testén viselő csodaszarvas földünk északi féltekéjén minden népnél előfordul, s elsősorban a téli égbolt jelképe. Ebben a jelentésében a csodaszarvas motívum a téli napfordulóra, s az évszakok változására, megújulására utalhat.¹⁸ A szarvasos motívum hiányzik nemcsak a barackosi köszöntővers szövegéből, hanem az udvarhelyszéki meg moldvai alkotásokból is. Ez a tény újból bizonyítja az erdélyi, a gyimesi és a moldvai szövegek közötti analógiákat, ami nem is lehet furcsa, hiszen kisebb földrajzi, kulturális távolság van közöttük, mint a dunántúli és az erdélyi változatok lelőhelyei között.

Legények vettek részt a dunántúli regölésben és a gyimesi, Barackos pataki harsogtatásban is. Nyugati folklórterületünkön a legények éneküket láncos botokkal és köcsögdudával kísérték, s mindig az eladó sorban lévő leányok házáat látogatták meg. A regölés célja a termékenység előidézése, a fiatalok mágikus összevarázsolása volt. Nyelvterületünk nyugatibb vidékein a regölés fő időpontja december 26., vagyis István vértanú napja volt. A népi emlékezet összemosta alakját első államalapító királyunk személyével, s ezzel lehet magyarázni, hogy a regösök nem rablóknak, hanem Szent István

királyunk szolgálóinak nevezik magukat. Udvarhelyszéken, a Nagy-Homoród vidéki falvakban (pl. Kénoson, Lókodon, Homoródremetén) szintén a karácsonyi ünnepkör idején, december 25-én élt a regölés.¹⁹ A második világháború után megszakadt a kénosi és a lókodi szokás gyakorlása, s valósággal felvirágozott Remetén. Abban a kis eldugott Homoród menti falucskában egészen napjainkig fennmaradt a regölés élő hagyománya. Karácsony első napján este a házasemberek és a nagyobb legények összegyűlnek és rendre meglátogadják azokat a fiatal házásokat, akik abban az évben esküdtek meg. Napjainkban Remete kihalóban lévő település, lakosainak száma már nem éri el a száz lelket sem, s éppen ezért az utóbbi évtizedekben évekig kimaradt gyakorlása, mivel a faluban nem kötöttek házasságot.²⁰

Moldvában a csángóknál napjainkban Lujzikalagorban él legteljesebb és élő formában a *hejgetés*. Ott az ősztendő utolsó estéjén és az újév első napjára virradólag gyakorolják. A hejgető csoportban legények vehettek részt. A csoport állott egy kürtösből, akit *vatafnak* neveztek, a *héjgetőből*, akinek kezében egy harang van, és a szöveget mondja, egy *dobosból*, aki a kalácsot és a kapott élelmiszereket gyűjti össze, egy *furulyásból*, akit *sültüsnek* neveznek, két-három legényből, akik a *bikát* húzzák és tartják. A hejgetők között szerepel egy *menyasszony* és egy *vőlegény*, egy medve és több ostoros legény. Lujzikalagorban a hejgető legények rendszerint a legszebb ünnepi viseletüket öltik magukra. Általában este 9-10 óra körül gyülekeznek a kürtös jelére, aki a menet élén halad, s bekérezik a házakhoz. A hejgető a köszöntő szöveget az ablak alatt mondja el, melybe bekapcsolódik a furulyás, a dobos, valamint a bika is. A refrénes részeknél csak a hejgető hangja és az ostorok pattanása hallatszik. Hagyomány szerint csak a nagyleányos házakat keresték meg, ahová behívták a hejgetőket a köszöntő elhangzása után. Bent itallal, kaláccsal, hellyel kínálják meg a legényeket. Jókívánságaikért pénzadományokat is adnak a hejgetőket.²¹

Miután bemutattuk a barackosi *harsogtatás* szövegét, előadási körülményeit, néprajzi párhuzamait, következtetéseinket is megfogalmazzuk.

A szokás időpontja Szilveszter estéje, ami a moldvai hejgetéssel rokonítja a harsogtatást. Ez természetesnek is látszik, hiszen hasonló történelmi, kulturális és etnikai hatások érvényesültek mindkét helyen. A harsogtatásban is legények vesznek részt, hasonlóan a moldvai hejgetőkhöz és a dunántúli regösökhöz.

A harsogtatás szövege rokonságot, meglepő azonosságot mutat a dunántúli regösénekek motívumsorával. Mivel Gyimes és Dunántúl között nagy a

térbeli távolság és a közbeeső előfordulási pontok hiányoznak, ennek a feltűnő azonosságnak két magyarázata lehet:

a. A gyimesi és a dunántúli köszöntők közös töről fakadnak. Népünk történelmi, társadalmi és politikai sorsa miatt a közbeeső területeken kiveszett gyakorlata, míg a két peremvidéken, nyugaton és keleten fennmaradtak napjainkig.

b. A két elemzett terület között közvetlen kapcsolatot nem feltételezünk folklórcsere szempontjából, inkább egy dunántúli szöveg késői bekerülésére gondolhatunk. Igaz, hogy a gyimesi köszöntők esetén nem beszélhetünk egyetlen konkrét dunántúli regösének szolgai módon történt átvételéről sem.

Meg kell jegyeznünk, hogy a földrajzi távolság, valamint a kulturális, történelmi és etnikai hatások szempontjából is a gyimesi harsogtatás szövegének közelebb kellene állnia az udvarhelyszéki székely vagy moldvai csángó köszöntőkhöz, mint a folklórterületünk legnyugatibb pontjain összegyűjtött regösének motívumsorához.

Gyanús elemnek tűnik az is, hogy a harsogtatás szövegét "mondják" vagyis szavalják. Igaz, hogy a moldvai Kalagorban is recitálják, de ott a 20. század elején még énekelve adták elő.

Árulkodó tény az is, hogy az idősebb nemzedékek tagjai nem emlékeznek a harsogtatás szövegének hasonló formájára. Kallós Zoltán az 1950-es és 1960-as évek fordulóján Gyimesben nem találkozott hasonló recitált újszertendei köszöntőszöveggel. Ha figyelmesebben elolvassuk a közzétett harsogtatás szövegét, rögtön szembetűnik egy-két nyelvi furcsaság is. Gyimesben a hétköznapi nyelvhasználatban nem élnek a *gyerek* kifejezéssel. Helyette mindig a *kölyök* kifejezés honos, akárcsak a székely nyelvjárásban. Ehhez hasonlóan a szövegben található *sertés* helyett is az élő gyimesi nyelvhasználatban *disznyó* szó él. Szintén erőltetettnek tűnik és a sportvetélkedők nyelvi világára emlékeztet a *hajrá*, *gyerekek* kifejezés is az ismétlődő refrénekben, ami következetesen előfordul minden kisebb szövegegység, versszak végén.

Véleményünk szerint a harsogtatás szövege az utóbbi negyedszázadban kerülhetet be a barackosiak néphagyományi közé. Annak előtte is lennie kellett egy a maihoz hasonló szokásnak, mely megkönnyítette a regösszöveg beépülését a harsogtatás gyakorlatába. Az öregebb nemzedékek tagjai még emlékeznek a harsogtatás megnevezésére és Szilveszter estéjéhez kapcsoló nagy zajkeltéssel járó gyakorlatára. A század első felében is fiatal legények vettek benne részt. Ostorral, bőgővel, csengettyűvel történt zajkeltésre és a rövidebb jókívánságokra meg adománykérő mondókákra halványan visszaemlékeztek.

A gyimesi harsogtatással is az történhetett mint a moldvai hejgetéssel. Megőrizték a régi elnevezést, s kívülről fogadtak be új, különböző eredetű szövegeket.²² Azok felerősítették, új szint kölcsönöztek a szokásnak. Ez a "beavatkozás" nem történhetett szolgai módon, mivel a gyimesi néphagyomány egyedi vonásokkal, sajátos értékrenddel rendelkezett. Az írott formában bekerült új szöveg hamarosan folklorizálódott, még annak ellenére is, hogy írásban terjed és hagyományozódik. A különböző évjáratokhoz tartozó fiúk egymás füzetéből másolják le a szöveget. Az adaptálódást és a variálódást elősegítette a szabad előadásmód, a kötetlen forma, s a gyimesi népköltészet élő ereje. Ezeknek hatására és egy-két helyi szövegegység bekerülésével a gyimesi harsogtatás szövege gyorsan lokalizálódott, s elnyerte mai formáját.

Hogy az írott forrásból származó *beavatkozás* mikor történhetett, ki játszott benne döntő szerepet, nem sikerült kiderítenünk.

JEGYZETEK

¹ MNT II. 908. 825.sz. Galambók (Zala)

² MNT II. 896. 817.sz. Galambók (Zala)

³ Katona Imre: "Mikor egy szem búza száz keresztet terem..." Lehetetlenségi formulák a népdalokban. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 3., Bp. 1978. 186-196.

⁴ MNT II. 852-853. 791.sz. Kiskomárom (Zala)

⁵ MNT II. 826-777.sz. Hottó (Zala)

⁶ MNT II. 810.1.

⁷ MNT II. 834-837.1.

⁸ Moldvában a hejgetés szövegét hangosan tagolva, szavalatszerűen mondják, éneklő hanglejtéssel, ritmikusan, recitatívszerűen. Régen énekelt változatai is éltek, amelynek emlékével Kallós Zoltán még találkozott Szabófalván az északi csángóknál. Kalagorban a hejgetés rengeteg szövegváltozatban él. A nagy különbségek elsősorban a kötetlen, nem verses formából és a szájhagyományozódás törvényszerűségeiből fakadnak. (Lásd Kallós Zoltán: Hejgetés Moldvában. Művelődés XXI (1968). 12. 42.)

Az alábbiakban egy saját gyűjtéséből származó szöveget közlök:

Jó estét kívánok a házigazdáknak és a gazda asszonyának, s együtt minden családjával. Jelen szavaimnak küs üdőt adjanak. Jó testvéreim, erőt szépen kérjük, tessék meghallgassák, rebegő nyelvünköt a számyára eresztjük, s erős szemeinket az égre terjesszük.

Újat várunk, áldást a szép társaságra, s annak pedig minden itt lévő tagjára. Hogy legyen csendesség az új esztendőbe, víg öröm és áldás szálljon a szűvikbe, a mi országunkon legyen csendesség az új esztendőbe.

Mostan érkezett minden jó gazdának, hogy küs gondot szerzen ökörré, ekére, mert nagy tavasz vagyon. Vagyon és kell nagyon. No csak, jó testvéreim, ide hallgasatok, mikor a gazda meglátta, hogy érkezett a nagy szép tavasz, azt felelte a gazdasszonynak: kérjük az urat, hogy vegye le rólunk a nagy haragját. Kérjünk tőle áldást a mezeinkre magiknak egészséget, hogy tudjanak munkálni, hogy legyen honnan adjanak kenyeret a jövetelöbe. Mikor eljövünk, jó testvéreim, kapjuk békességgel.

Jó testvéreim, mikor a gazda meglátta, hogy érkezett a nagy szép tavasz, kezdte szerzeni elé az

ekét. Mikor elészerezte, elindultak szántani. Mikor beértünk a darabhoz, eketaligához ökrököt fogtunk és szántani kezdtünk. S mikor elvégeztük szántani, kifogtuk az ökrököt, hogy nyugodjanak meg.

A gazda elvette a búzát, s el kezdte vetni. Mikor elvégzte vetni, azt felelte: Uristen, szenteld meg a mezeinket, egy szép csendes esővel, adj áldást mezeinkre.

A szolgák meghallák, nagy örömmel felköltek, és befogták az ökrököt. Odatették a bomához, s elbomáltuk a darabot. Mikor elbomáltuk, hazaindultunk. Mikor hazaérkeztünk, bétettük az ökrököt az istállóba.

A gazda nem ül sokat otthon. Azt felelte a gazdaasszony a gazdának: el kéne menjünk, járjuk meg a búzát. A gazda elment és kihozott az istállóból egy szép fehér lovat. Felkötött két-három harangot riva, s odahozta az ajtó elejbe. A gazdaasszony kihozott egy szép lepedőt, s felvették a ló hátára, s elkészítették szépen a lovat.

A gazda felült a lóra, elment, hogy járja meg a búzát. Mikor odaért a darabhoz, leszállt a ló hátáról. Megkerülte a darabot, kitépett egy marokot. Erőst szép volt a búza, s meg vót érvel. A gazda felült a lóra s hazaindult. A gazdaasszony itthon megmosta szépen az asztalt, kitette a ház közepire, s várták haza a gazdát a búzával. A gazda mikor hazajött, bétette a lovat az istállóba, béjött a házba, letette a búzát az asztalra. Olyan szép volt a búza, hogy a ház megvilágosodott. A gazdaasszony felköt a térdről a gyermekeivel, s azt felelte a gazdának: erőst szép a búza, meg van érvel, kell keressünk tizenkét napszámot aratni.

Reggel eljöttek a napszamosok, s a gazda leültette. Odateve két pohár pálinkát nekik, a elvitte a darabhoz. Mikor odért a darabhoz, rendbeálltak, kezükbe vették a sollókot, s kereszket vetettek. És aratni kezdtek, s marokba tették, marokból kévéket sántak, kévékből feleket sántak és kicsépelelték.

A búzát őrlőni kivittük. Indultunk előre, hogy a mónárt kapjuk felébredvel. Megtalálkoztunk a mónárral, s szoltunk nekie: jó napot, mónár ur! Hova lette a malom, hogy őrljön nekünk? De a mónár szerte tekintett, s lisztes kalapjával malmának intett: gyer ide, malom, őrlj rögtön lisztet ezen időseknek.

De a malom érkezik nagy lélekszakadva. Azt feleli: öntsék a búzát a nagy éles kasba. Változik búzalisztre, belőle sütnék kenyeret. A füstölt disznólábakat adják nekünk ajándékba. De már a gazdaasszonynak az jár a szűvibe, hogy néhány fránkot adjon nekünk. Nem mondjuk, való ne legyen, hanem való legyen. Az Isten áldása szálljon erre házra. Már búzagabona leszen elégséges, ha leszen mindenkinek. Videttek legyenek betegségtől, kérjünk áldást a mezeinkre, magiknak egészséget, hogy tudjanak munkálni, hogy legyen honnan adjanak kenyeret a jövetelöbe.

Mikor eljövünk, jó testvéreim, kapjuk egészségesen, szerencsében, s békességgel, víg örömmel s áldással. Tartsa meg az Isten a házigazdákat! (Elmondta Jankó András 68 éves gazda Lujzikalagorban 1987. április 19-én. Saját gyűjtés.)

⁹ MNT II. 843.1. 785.sz. Hegyhátszentpéter (Vas)

¹⁰ Adatközlő Molnár Istvánné Szabó Gizella sz. 1904-ben Homoródremetén. Saját gyűjtés, 1985.

¹¹ Klézse 1987. június 1., saját gyűjtés.

¹² Homoródremete 1985. augusztus 16., adatközlő Molnár Istvánné.

¹³ MNT II. 970.1.862.sz. Sármellék (Zala)

¹⁴ MNT II. 976.1.868.sz. Vasvár (Zala)

¹⁵ MNT II. 972.1.865.sz.

¹⁶ MNT II. 977.1.857.sz.

¹⁷ MNT II. 963.1.857.sz. Dozmat (Vas)

¹⁸ Dömötör Telka: Magyar népszokások. Bp. 1972.20-22.

¹⁹ Az udvarhelyszéki regölés szakirodalma: Benedek A.: *Bettlehemezés Homoród-Remetén*,

Kriza János: *Vadrózsák*. Kolozsvár 1863.121-122.1.268.sz., Sebestény Gyula: *Regös-ének*. MNGY IV. 315-323. és 367., Bartók-Kodály: *Erdélyi magyarság*. Bp. 1923.II.1.sz., MNT II.972.1.865.sz., MNT II.973.1.866.sz., Faragó József: *Regölés Homoródremetén*. Nyírk. V (1961).1.51-55.1.

²⁰ A remetei regölésről Faragó József írt tanulmányt. Véleménye szerint a regölés Remetére az 1880-as években került át Kénosról bejuttatásának idején, az 1960-as években december 25-én este gyakorolták. Rendszerint 15. életévüket betöltötték vettek részt, akik ott voltak az ifjú házások azévi lakodalmán is. Az 1950-es években még három csoport járta végig a falut. Az elsőben a 18 éven felüli legények, a másodikban 35 éves korig, a harmadikban pedig idősebb házas emberek. A Faragó József gyűjtése után negyedszázaddal általam hangszalagra rögzített változat szövege nagy eltérést nem mutat a korábbi változathoz viszonyítva:

Porka havak hulladoznak, de hó reme róma,
Rókák, nyulak játszadoznak, de hó reme róma,
Bényomoztuk a faluba, de hó reme róma,
Molnár Tibor udvarára, de hó reme róma,
Ott találtunk rakott házát, de hó reme róma,
Rakott házban vetett ágyat, de hó reme róma,
Abba fekszik két fiatal, de hó reme róma,
Közből fekszik fiú gyermek, de hó rem róma.
Költi anyját, költi apját, de hó reme róma,
Kelj fel, apám, kelj fel, anyám, de hó reme róma,
Mert eljöttek a regösök, de hó reme róma.
A pajtában hízott disznó, de hó reme róma,
Annak fele regösöké, de hó reme róma,
Hátán hosszan hat sing kolbász, de hó reme róma,
Annak fele regösöké, de hó reme róma,
Hízott ökör a pajtában, de hó reme róma,
Farka botján egy korsó bor, de hó reme róma,
Annak fele regösöké, de hó reme róma,
Lába között köből komló, de hó reme róma.

Molnár Tibor, alszol-e?
Azt is mondd meg, házadban nyugszol-e?
Azt is mondd meg, béeresztess-e?
Azt is mondd meg, szívesen látsz-e?
Ha nem, hát elmenyünk, más szállást keresünk,
Ahonnan jöttünk.

Kikötözzük az ajtódot, de hó reme róma,
Te benn maradsz, fiatal pár, de hó reme róma.

(Elénekelte Molnár Istvánné Szabó Gizella 81 éves, Homoródremetén 1985-ben, saját gyűjtés.)

²¹ Lásd bővebben Kallós Zoltán: *Hejgetés Moldvában*. Művelődés XXI (1968). 12.42-43.1.

²² A kalagori szövegek azt tanúsítják, hogy a köszöntővers időben változott, tartalma elhomályosult, s kezd kiszorulni az élő hagyományból. Napjainkban már egyre inkább csak román nyelven "urálnak". Az öregebbek még emlékeznek egykori verses meg énekelt formáira. A hejgetés szövegbe vallásos elemek is beépültek, valamint döntő hatást gyakorolt a román

néphagyományból bekerült *plugușor*. Lásd Ioan Olaru: *Plugușorul la ceangăii din Luizi-Călu-găra, județul Bacău*. In: Buletinul Științific al Societății studențești de etnografie și folclor. Vol II. (1981). Baia-Mare 37-39., valamint Vasile Adăscăliței: *Istoria unui obicei. Plugușorul*. Iași 1987. 23. A Jászvárosban élő román folklorista írásában megjegyyezte, hogy a Szeret mentén élő csángóknál magyar nyelvű szövegek kapcsolódnak a rituális ekkével történő szántás szokásához. Az összehasonlítás megkönnyítéséhez egy Sáduleniben (Bákó megye) gyűjtött plugușor-szöveg közlök saját gyűjtésemből és fordításomból:

Ahó, ahó, román szántóvetők, bányasapkában és gypajú nadrágban, régi módi szerint félrehúzott sapkákkal! Ha nem haragszanak meg, felkőszöntjük akkor is, ha hívtak vagy nem hívtak, mert azt tudják, hogy jól vagy rosszul, de megérkezett az újesztendő. Húzzátok a barázdákat, és zörgessetek! Hőj-hőj-hőj!

Jó estét, gazduram, és tisztelt főemberek, mert amióta beesteledett, olyan eke mint a mienk nem járt még erre felé. Olyan csodálatos, hogy tizenkét ökör húzza, s azok mind valódi bikák. Farkukban aranypénzek, nyakukban pedig csengettyűk vannak. Húzzátok, legények, az ekét. hőj-hőj-hőj!

A szántóember egész napon át fogja az eke szarvát, s mély borozdát szánt. Mikor a szántást befejezte, a nyakába akasztotta a zsákot, s abból elvetette a málét s a búzát. Az pedig kikelt és nőtt. A szántó-vető örömmel nézi vetését. Nyáron pedig búzakalászkok jelentek meg, mert dolgozott, hogy éljen, és él, hogy dolgozzon. Húzzátok a barázdát, legények, és zörgessetek, hőj-hőj-hőj!

Egy hónapra és egy hétre elment, hogy megnézzze a termő mezőt, s megtöltötte aranyló gabonával a kezét. A kalász arra már akkora lett, mint egy veréb, s a szalma szála pedig mint a nádszál. Az istállóból Traian gazda kihozott egy büszke táltost, mely olyan fekete volt mint a holló, s olyan tüzes mint a láng, s csak ezüst patkókkal kapaszkodott. Ő a lovat jól megölte, s rajta Tighinára lovagolt. Ott vásárolt acélt, hogy abból nagyobb sarlókat készíttessen az erőseknek, és kisebbeket a gyermekeknek, fiatal lányoknak meg szemrevaló menyecskéknak. Pattantsatok az ostorokkal és zörgessetek, hőj-hőj-hőj!

Aztán Traian boldogan kihozott az istállóból kilenc szép kancát, hogy megnyomtassa a búzát velük. És a rúd körül mind hajtotta körbe őket. A kancák csak szaladtak körben, s a gyeplő mind szorosabban pengett. Más emberek szekérre rakták és elvitték a malomba a gabonát. Kilenc szekeret raktak meg búzával, hogy vigyék el a völgyben lévő malomhoz. El is indult a kilenc mokány szekere az Ivănești malomhoz. De a huncut molnárné, mikor meglátta, hogy hány megrakott szekér közeledik a malom felé, gyorsan a köteleket kioldatta, s elengedte a malmot lefelé a vízen. De a molnár jó mesterember volt és kiállott a molnárné útjában. Ki volt fordítva a bundája, kalapácsa az övében volt. Kezébe vett egy kötelet, s azzal megkötötte a malmot, s aztán a régi helyére húzta azt. Majd a garatban öntötte az apró búzaszemeket. Húzzátok a barázdákat és mind kiáltsátok, hőj-hőj-hőj!

Gazduram és a gazdasszony, valamint a szép leányuk, a Dochîța, meghallván engem benn a házban és a legények kurjongatását, a szekerek ropogását, bement a kamrába, s ott elévett egy jó sűrű szitát. Azzal megszítálta a lisztet, majd azt megkelesztették. Kalácsot fontak belőle és a lapátan bevették a kemencében. Mikor a kalácsok megsültek, a gazdasszony kivette azokat a kemencéből és szétosztotta a szántóvetők között. Aztán még vagy öt darabot ajándékozott a legényeknek. A büszke férjének egy csókot adott mint a tavaly évben. S ahogy bő termést adott Traiannak, úgy nektek is adjon az Uristen hasonlóképpen, s legyen részetek belőle. Sok szerencsét erre a házra! Bőséges terített asztalokat! Boldog új esztendői kívánunk, jó egészséget! Hőj-hőj-hőj! (Sánduleni 1988. január 1.)